

Stanowisko wobec projektu ustawy zmieniającej art. 196 Kodeksu karnego

Niniejsze stanowisko zostało przygotowane przez organizacje ARTICLE 19, Helsińską Fundację Praw Człowieka i Sieć Obywatelską Watchdog Polska w związku z projektem ustawy zmieniającej art. 196 Kodeksu karnego (projekt UD333 z dnia 2 stycznia 2026 r.), regulujący odpowiedzialność karną za obrazę uczuć religijnych. Dokument odnosi się do projektowanej nowelizacji w kontekście obowiązujących standardów ochrony wolności wypowiedzi wynikających z prawa międzynarodowego i europejskiego, w szczególności Europejskiej Konwencji Praw Człowieka oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych.

Według Ministerstwa Sprawiedliwości projektowana nowelizacja art. 196 Kodeksu karnego, polegająca na usunięciu kary pozbawienia wolności i pozostawieniu sankcji w postaci grzywny oraz ograniczenia wolności, ma stanowić częściową reakcję na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka *Rabczewska przeciwko Polsce* z dnia 15 września 2022 r. Zmiana ta nie wydaje się jednak wystarczająca do zapobiegania podobnym naruszeniom wolności wypowiedzi, co jest deklarowanym celem Ministerstwa. Ponadto, mimo że reforma zmierza do ograniczenia najbardziej dolegliwych skutków penalizacji wypowiedzi dotyczących religii, nie usuwa zasadniczych problemów systemowych związanych z samą konstrukcją art. 196 k.k. oraz jego niezgodnością z międzynarodowymi standardami wolności wypowiedzi.

Z tych względów organizacje autorzy niniejszego stanowiska stoją na stanowisku, że penalizacja obrazy uczuć religijnych przewidziana w art. 196 Kodeksu karnego jest niezgodna z międzynarodowymi standardami wolności wypowiedzi i powinna zostać w całości uchylona. W celu dostosowania polskiego porządku prawnego do tych standardów **konieczna jest całkowita depenalizacja obrazy uczuć religijnych.**

1. Projektowana nowelizacja a wykonanie wyroku *Rabczewska p. Polsce*

Proponowana zmiana jest niewątpliwie krokiem w dobrym kierunku, jednak pozostaje niewystarczająca do osiągnięcia wskazanego celu. Zgodnie z deklaracjami Ministerstwa Sprawiedliwości nowelizacja ma stanowić wykonanie wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz) w sprawie *Rabczewska przeciwko Polsce*. Należy jednak podkreślić, że projektowana reforma ogranicza się do obniżenia ustawowego wymiaru kary za przestępstwo obrazy uczuć religijnych poprzez wykreślenie kary pozbawienia wolności. Tymczasem w sprawie *Rabczewska przeciwko Polsce* w postępowaniu krajowym orzeczono karę grzywny, a nie karę pozbawienia wolności. ETPCz stwierdził naruszenie art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, uznając, że wypowiedzi skarżącej mieściły się w granicach dozwolonej debaty publicznej. W ocenie Trybunału nawet zastosowanie sankcji o znacznie niższym stopniu dolegliwości niż kara pozbawienia wolności było w tych okolicznościach nieproporcjonalne i niezgodne ze standardami wynikającymi z Konwencji.

Sam fakt, że przestępstwo obrazy uczuć religijnych nie będzie zagrożone karą pozbawienia wolności nie spowoduje więc, że podobne naruszenia wolności wypowiedzi nie będą miały miejsca w przyszłości. Nadal może dochodzić do sądowego stosowania art. 196 kodeksu karnego bez poszanowania międzynarodowych standardów dotyczących wolności wypowiedzi. Wynika to z ograniczonego zakresu szkoleń dla sędziów na ten temat, a także, jak wskazujemy w dalszej części, zbyt szerokiego zakresu kryminalizacji obrazy uczuć religijnych w Polsce.

2. Zakres kryminalizacji art. 196 k.k.

Art. 196 kodeksu karnego nie chroni praw osób, lecz abstrakcyjne byty – religie, doktryny oraz symbole religijne. Tym samym nie realizuje on uzasadnionego celu ograniczenia wolności wypowiedzi w rozumieniu międzynarodowych standardów praw człowieka, ponieważ ochrona „praw innych osób” nie obejmuje systemów przekonań, idei ani przedmiotów nieożywionych. Skutkuje to nieproporcjonalną ingerencją w wolność wypowiedzi oraz dublowaniem ochrony, która już istnieje w bardziej precyzyjnych przepisach prawa karnego i dotyczy ochrony konkretnych osób. Ten strukturalny problem leży u podstaw dalszych wątpliwości dotyczących pewności prawa, nadmiernie szerokiego zakresu kryminalizacji oraz nieproporcjonalnej ingerencji w wolność wypowiedzi, omówionych poniżej.

Kolejny problem, jaki stwarza art. 196 k.k. polega na niejednoznacznym zakresie kryminalizacji. Innymi słowy, ze względu na to, jak ten przepis jest sformułowany i jak jest stosowany przez sądy, nie jest oczywiste, jakie konkretnie czyny są zabronione. Rodzi to poważne wątpliwości z perspektywy pewności prawa, co może wywoływać efekt mrozący i zniechęcać do wypowiedzi, które nie tylko są prawnie obojętne, ale wręcz istotne z perspektywy debaty publicznej.

Po pierwsze, ani doktryna, ani orzecznictwo polskich sądów nie są jednoznaczne co do tego, czy przestępstwo obrazy uczuć religijnych jest przestępstwem skutkowym. Innymi słowy nie ma jasności, czy do jego popełnienia faktycznie musi dojść do obrazy uczuć religijnych konkretnej osoby, czy też wystarczy, że dany czyn - dana wypowiedź - ma taki charakter, że potencjalnie mogłaby urazić czyjeś uczucia. Przeważające jest to drugie stanowisko: sądowa ocena, czy dany czyn wypełnia znamiona czynu zabronionego określonego w art. 196 k.k. przebiega „na podstawie systemu ocen istniejącego i funkcjonującego w społeczeństwie oraz społecznych norm kulturowo-obyczajowych, biorąc pod uwagę przeciętny poziom wrażliwości członków społeczeństwa”¹. Wprowadzenie takiego wzorca oceny sprawia, że zakres kryminalizacji z art. 196 k.k. jest niejasny i może różnić się w zależności od sądu.

Po drugie, brak jest konsensusu co do zakresu pojęcia „przedmiot czci religijnej”. Tradycyjnie zalicza się do nich obiekty kultu – w tradycji chrześcijańskiej są to w szczególności krzyż, hostia, wizerunki i figury świętych oraz naczynia liturgiczne. Jednak na gruncie art. 196 k.k. pojęcie „przedmiotu czci religijnej” interpretowane jest bardzo szeroko. Obejmuje ono również Boga, słowa używane przy sprawowaniu sakramentów, a także imiona świętych². Część

¹ T. Sroka [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 117–221. Tom II, wyd. 5, 2023, art. 196.

² J. Sobczak [w:] R. A. Stefański (red.), Kodeks karny. Komentarz, wyd. 28, 2025, art. 196.

przedstawicielei doktryny wskazuje ponadto, że duchowny sprawujący obrzędy religijne może „pełnić funkcję znaku obecności Boga”, a tym samym być uznany za przedmiot czci religijnej³.

W doktrynie wskazuje się, że samo znieważenie przedmiotu czci religijnej lub miejsca kultu stanowi jednocześnie kulturowy akt obrazy uczuć religijnych innych osób, bez konieczności wykazania rzeczywistego skutku w postaci naruszenia uczuć religijnych konkretnej osoby⁴. Tak szeroka interpretacja przyznaje zarówno prokuratorom, odpowiedzialnym za wszczynanie postępowań, jak i sądom orzekającym o odpowiedzialności karnej, szeroki zakres swobody oceny przy ustalaniu, czy dane zachowanie stanowi znieważenie.

Ponadto brak jest jednolitego stanowiska co do tego, czy zamiar sprawcy ma kluczowe znaczenie dla przypisania odpowiedzialności karnej. Część przedstawicielei doktryny stoi na stanowisku, że przestępstwo to może zostać popełnione wyłącznie umyślnie, inni natomiast uznają, że nawet w przypadku braku zamiaru obrażenia uczuć religijnych, niewystarczające przewidzenie przez sprawcę, iż jego działania mogą do tego doprowadzić, może wypełniać znamiona czynu zabronionego określonego w art. 196 k.k. Takie stanowisko zajmuje również Sąd Najwyższy⁵. Przyjęcie tej interpretacji oznacza, że przestępstwo penalizowane w art. 196 k.k. obejmuje co do zasady wszelkie zachowania, które mogą potencjalnie prowadzić do obrazy uczuć religijnych, niezależnie od ewentualnych, prawnie uzasadnionych motywów sprawcy.

W połączeniu z brakiem jednoznacznych wytycznych w orzecznictwie co do sposobu oceny, czy dane zachowanie ma rzeczywiście charakter obraźliwy, prowadzi to do bardzo szerokiego zakresu odpowiedzialności karnej. W konsekwencji możliwe jest skazanie na podstawie art. 196 k.k. również w sytuacji, gdy sprawca nie miał zamiaru obrazić niczych uczuć religijnych, o ile sąd uzna, że powinien był przewidzieć taki skutek, a także że choć dane zachowanie faktycznie nikogo nie uraziło, miało potencjał wywołania takiego efektu.

3. Ochrona osób przed nienawiścią jest zapewniona w innych przepisach

W tym kontekście należy z całą siłą podkreślić, że depenalizacja obrazy uczuć religijnych nie spowoduje pozbawienia ochrony przed przestępstwami na tle religijnym. Krytyka art. 196 k.k. **nie oznacza przyzwolenia na nienawiść, dyskryminację lub przemoc wobec osób ze względu na religię lub przekonania**. Ochrona ta jest już skutecznie zapewniona przez inne przepisy Kodeksu karnego, w szczególności:

- **art. 256 k.k.**, penalizujący publiczne nawoływanie do nienawiści na tle m.in. wyznaniowym,

³ W. Wróbel [w:] Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Część I. Komentarz do art. 117-211a, red. A. Zoll, Warszawa 2017, art. 196.

⁴ T. Sroka [w:] M. Królikowski, *supra*.

⁵ Uchwała Sąd Najwyższego z dnia 29 października 2012 r., sygn. akt I KZP 12/12.

- **art. 257 k.k.**, penalizujący publiczne znieważanie osoby lub grupy osób z powodu ich przynależności wyznaniowej oraz naruszanie ich nietykalności cielesnej z tych powodów.

Przepisy te realizują zobowiązania Polski wynikające z art. 20 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych i odpowiadają standardom wypracowanym w orzecznictwie ETPCz, zgodnie z którymi **prawo karne powinno reagować wyłącznie na wypowiedzi osiągające wysoki próg podżegania do realnej krzywdy**. Oznacza to, że dostrzeżona przez Ministerstwo Sprawiedliwości potrzeba ochrony wolności sumienia i wyznania poprzez utrzymania określonych środków penalizacji, dostosowanych do wymogów proporcjonalności i swobody wypowiedzi, zostanie spełniona także przy uchyleniu art. 196 k.k. Warto również zaznaczyć, że ochrona na gruncie tych dwóch przepisów będzie dodatkowo wzmocniona w związku z zapowiedziami Ministra Sprawiedliwości, zgodnie z którym kilkudziesięciu prokuratorów w całej Polsce ma być wyznaczonych właśnie do ścigania mowy nienawiści. Wyznaczeni prokuratorzy mają przejść specjalne szkolenia, co umożliwi efektywną walkę z przestępczością na tle nienawiści.

4. Ochrona religii jako takiej nie stanowi uzasadnionego celu ograniczania wolności wypowiedzi

Międzynarodowe i regionalne organy ochrony praw człowieka konsekwentnie wskazują, że **ochrona religii, doktryn religijnych lub systemów przekonań jako takich nie jest legalnym celem ograniczania wolności wypowiedzi**. Ochrona przewidziana w międzynarodowych instrumentach praw człowieka dotyczy osób – ich godności, bezpieczeństwa i praw – a nie idei, symboli czy przedmiotów czci.

Komitet Praw Człowieka ONZ w Komentarzu Ogólnym nr 34 jednoznacznie stwierdził, że zakazy wyrażania braku szacunku wobec religii są co do zasady niezgodne z Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych, z wyjątkiem wąskich sytuacji określonych w art. 20 ust. 2 Paktu, tj. przypadków podżegania do nienawiści religijnej stanowiącej nawoływanie do przemocy, dyskryminacji lub wrogości⁶.

Podobne stanowisko wyrażone zostało przez **Radę Praw Człowieka ONZ w Rezolucji 16/18**, która wzywa państwa do promowania otwartej, konstruktywnej i pełnej szacunku debaty nad ideami oraz do stosowania sankcji karnych wyłącznie w sytuacjach bezpośredniego podżegania do przemocy⁷.

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy również zaleciło dekryminalizację bluźnierstwa i obrazy uczuć religijnych. Zgromadzenie ostrzegło, że w praktyce oskarżenia na podstawie

⁶ Komitet Praw Człowieka, Komentarz ogólny nr 34, Artykuł 19: Wolność opinii i wypowiedzi, 29 lipca 2011 r., pkt 48.

⁷ Rada Praw Człowieka, Rezolucja 16/18 „Zwalczanie nietolerancji, negatywnego stereotypizowania i stygmatyzacji oraz dyskryminacji, podżegania do przemocy i aktów przemocy wobec osób ze względu na religię lub przekonania”, 12 kwietnia 2011 r., A/HRC/RES/16/18, pkt 5 lit. (f) i (h). Zob. także: briefing ARTICLE 19, *Implementing UN HRC Res 16/18. A framework for inclusivity, pluralism and diversity*, 2016 r.

tych praw wzmocniały dominującą pozycję konkretnej religii w poszczególnych państwach i zagrażały "demokratycznej zasadzie oddzielenia państwa od religii."⁸

Komisja Wenecka Rady Europy zaleciła, aby "nie było konieczne ani pożądanym tworzenie przestępstwa zniewagi religijnej per se, bez elementu podżegania do nienawiści jako istotnego składnika [oraz] że przestępstwo bluźnierstwa powinno zostać zniesione (co już ma miejsce w większości państw europejskich) i nie powinno być ponownie wprowadzane."⁹

5. Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka

Europejski Trybunał Praw Człowieka konsekwentnie podkreśla, że wolność wypowiedzi chroni nie tylko poglądy przyjmowane z aprobatą, lecz również te, które **obrażają, szokują lub niepokoją**.

W sprawie **Giniewski przeciwko Francji** Trybunał uznał, że skazanie autora za krytyczną analizę doktryny religijnej naruszało art. 10 Konwencji, podkreślając znaczenie debaty o ideach religijnych, zwłaszcza gdy ma ona związek z interesem publicznym¹⁰.

W sprawie **Aydın Tatlav przeciwko Turcji** Trybunał uznał, że nawet kara pozbawienia wolności zamieniona następnie na grzywnę była nieproporcjonalna i wystarczająca, by wywołać efekt mrozący wobec debaty na temat religii¹¹.

W sprawie **Sekmadienis Ltd. przeciwko Litwie** Trybunał stwierdził, że subiektywna obraźliwość wykorzystania symboliki religijnej – nawet dla znacznej części społeczeństwa – nie stanowi „pilnej potrzeby społecznej” uzasadniającej ingerencję w wolność wypowiedzi¹².

6. Art. 196 k.k. nie spełnia testu proporcjonalności

Niezależnie od faktu, że art. 196 k.k. nie realizuje uzasadnionego celu ograniczania wolności wypowiedzi, przepis ten nie spełnia również wymogu konieczności i proporcjonalności. Zgodnie z tzw. testem trójstopniowym z Art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, a także testem wynikającym z art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, wszelkie ograniczenia wolności wypowiedzi muszą być przewidziane prawem, realizować uzasadniony cel oraz być konieczne i proporcjonalne w społeczeństwie demokratycznym.

⁸ Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, „Bluźnierstwo, zniewagi religijne oraz mowa nienawiści wobec osób ze względu na ich religię”, Rekomendacja 1805 (2007), pkt 10 oraz 17.2.

⁹ Europejska Komisja na rzecz Demokracji przez Prawo (Komisja Wenecka), Sprawozdanie dotyczące relacji między wolnością wypowiedzi a wolnością religii: kwestia regulacji i ścigania bluźnierstwa, zniewag religijnych oraz podżegania do nienawiści na tle religijnym, CDL-AD(2008)026, 23 października 2008 r., pkt 89.

¹⁰ Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Giniewski przeciwko Francji*, skarga nr 64016/00, 31 kwietnia 2006 r., pkt 51–53.

¹¹ Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Aydın Tatlav przeciwko Turcji*, skarga nr 50692/99, 2 maja 2006 r., pkt 30.

¹² Europejski Trybunał Praw Człowieka, *Sekmadienis Ltd. przeciwko Litwie*, skarga nr 69317/14, 30 kwietnia 2018 r., pkt 75–83.

Art. 196 k.k. – nawet po usunięciu kary pozbawienia wolności – **nie spełnia wymogu konieczności**, gdyż penalizuje wypowiedzi, które nie stanowią podżegania do nienawiści, przemocy ani dyskryminacji, lecz jedynie mogą zostać subiektywnie uznane za obraźliwe.

7. Art.196 kk jako narzędzie SLAPP wywołujące efekt mrozący

Sprawa tzw. „tęczowej Maryi” stanowi jedno z najbardziej ilustracyjnych studiów przypadku ukazujących, w jaki sposób przepisy prawa karnego mogą zostać użyte w sposób zbliżony do mechanizmów SLAPP (Strategic Lawsuits Against Public Participation). Analiza tej sprawy pozwala ocenić funkcjonowanie art. 196 kodeksu karnego nie tylko przez pryzmat jego treści normatywnej, lecz przede wszystkim praktyki stosowania oraz skutków wywoływanych już na etapie postępowania przygotowawczego i sądowego.

Sprawa ta dotyczyła działań podjętych w 2019 r. w Płocku, polegających na rozpowszechnianiu w przestrzeni publicznej wizerunku Matki Boskiej Częstochowskiej z aureolą w barwach tęczy. Działania te miały charakter symbolicznej wypowiedzi odnoszącej się do debaty publicznej wokół sytuacji osób LGBT+ oraz szerszego kontekstu społecznego i politycznego wydarzeń, które miały miejsce w Płocku w tym okresie. Za ich prowadzenie postawiono zarzut popełnienia przestępstwa z art. 196 kodeksu karnego, polegającego na publicznym znieważeniu przedmiotu czci religijnej w postaci wizerunku Matki Boskiej Częstochowskiej, skutkującym – według aktu oskarżenia – obrazą uczuć religijnych innych osób. Proces sądowy rozpoczął się 13 stycznia 2021 w Płocku. Prokuratura zażądała kary 6 miesięcy ograniczenia wolności w postaci prac społecznych.

Postępowanie karne miało charakter publicznoskargowy i było prowadzone z urzędu. Na etapie postępowania przygotowawczego zastosowano wobec oskarżonej środki o wysokiej dolegliwości, w tym zatrzymanie, przeszukania oraz zabezpieczenie sprzętu elektronicznego. Sprawa następnie trafiła na drogę postępowania sądowego, które zakończyło się uniewinnieniem w I instancji, utrzymanym w II instancji, a ostatecznie potwierdzonym poprzez oddalenie kasacji w postępowaniu przed Sądem Najwyższym (sygn. V KK 430/22) w dniu 28 marca 2024 roku.

Kluczowym elementem pozwalającym zakwalifikować stosowanie art. 196 k.k. w tej sprawie jako SLAPP jest sam przebieg procedury karnej.

W sprawie doszło m.in. do:

- przeszukań i zatrzymania oskarżonej,
- zabezpieczenia sprzętu elektronicznego,
- wieloletniego postępowania obejmującego dwie instancje oraz etap kasacyjny,
- utrzymywania realnej groźby odpowiedzialności karnej zagrożonej karą pozbawienia wolności, ograniczenia wolności lub grzywny.

Takie działania – nawet jeśli ostatecznie uznane za nieuzasadnione – same w sobie wywołują efekt mrozący (chilling effect), typowy dla SLAPP: odstrasza ją od podejmowania działań w debacie publicznej, generują koszty psychiczne i finansowe oraz prowadzą do stygmatyzacji

osób zaangażowanych w aktywizm lub ekspresję artystyczną. Jednocześnie fakt, że mimo dwóch korzystnych rozstrzygnięć, sprawa doszła do poziomu kasacyjnego, unaocznia, że art. 196 k.k. umożliwia przedłużanie presji prawnej, nawet przy braku realnych perspektyw skazania. Jest to cecha wspólna dla postępowań SLAPP, w których celem nie jest wygrana merytoryczna, lecz maksymalizacja kosztów po stronie osoby krytycznej wobec dominujących narracji.

Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. wolności wypowiedzi wielokrotnie podkreślał, że ograniczenia wolności słowa nie mogą służyć ochronie systemów przekonań przed krytyką, lecz wyłącznie ochronie osób przed bezpośrednim naruszeniem ich praw¹³. Podobnie **Specjalny Sprawozdawca ONZ ds. wolności religii i przekonań** wskazał, że przepisy penalizujące bluźnierstwo lub obrazę uczuć religijnych mają nieproporcjonalny wpływ na mniejszości religijne, osoby bezwyznaniowe oraz krytyków dominujących religii, a w praktyce bywają wykorzystywane instrumentalnie, w tym wobec przeciwników politycznych¹⁴.

Plan Działania z Rabatu, popierany przez Biuro Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka, jednoznacznie zaleca uchylenie przepisów penalizujących obrazę uczuć religijnych, wskazując, że wywołują one efekt mrozący wobec wolności wypowiedzi, debaty publicznej i dialogu religijnego, które są niezbędnymi elementami społeczeństwa demokratycznego¹⁵.

8. Wnioski

Projektowana nowelizacja ogranicza najbardziej represyjny aspekt art. 196 k.k., lecz **nie usuwa jego zasadniczej sprzeczności z międzynarodowymi standardami praw człowieka**. W świetle zobowiązań Polski wynikających z Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Europejskiej Konwencji Praw Człowieka zasadne jest rozważenie **całkowitej depenalizacji obrazy uczuć religijnych**, przy jednoczesnym utrzymaniu i skutecznym stosowaniu przepisów zakazujących rzeczywistego podżegania do nienawiści, przemocy i dyskryminacji na tle religijnym.

Podpisano:

ARTICLE 19

Helsińska Fundacja Praw Człowieka

Sieć Obywatelska Watchdog Polska

¹³ Rada Praw Człowieka, Sprawozdanie Specjalnego Sprawozdawcy ds. promowania i ochrony prawa do wolności opinii i wypowiedzi, Ambeyiego Ligabo, przedłożone Radzie Praw Człowieka, 28 lutego 2008 r., A/HRC/7/14, pkt 85.

¹⁴ Rada Praw Człowieka, Sprawozdanie Specjalnego Sprawozdawcy ds. wolności religii lub przekonań, Heinera Bielefeldta, przedłożone Radzie Praw Człowieka, 17 stycznia 2017 r., A/HRC/34/50, pkt 40.

¹⁵ Sprawozdanie Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka z warsztatów eksperckich dotyczących zakazu podżegania do nienawiści narodowej, rasowej lub religijnej, 11 stycznia 2013 r., A/HRC/22/17/Add.4.